

Marlena Grabowska*

**ROLA AMORTYZACJI W KSZTAŁTOWANIU MAJĄTKOWEJ
STRATEGII GOSPODAROWANIA KAPITAŁEM ZASOBOWYM
PRZEDSIĘBIORSTWA**

1. WSTĘP

Zasadniczym celem opracowania jest weryfikacja empiryczna hipotezy badawczej stwierdzającej, iż amortyzacja odgrywa decydującą rolę w kształtowaniu majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa¹.

Pod pojęciem majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa można rozumieć realizację długookresowego zarządzania aktywami trwałymi przedsiębiorstwa, zorientowanego na wartość kapitału zasobowego. Majątkowy nurt strategii gospodarowania kapitałem zasobowym wraz z nurtem mającym charakter finansowy odnoszą się do metod oraz sposobów pozyskiwania, gromadzenia i wykorzystywania składników kapitału zasobowego, prowadzącego do wzmocnienia roli i znaczenia kapitału zakładowego, a w konsekwencji kapitału własnego danego podmiotu. Istotą tych strategii jest zatem tworzenie długoterminowych warunków funkcjonowania danego podmiotu oraz jego skutecznego i racjonalnego rozwoju.

Majątkowa strategia gospodarowania kapitałem zasobowym polega przede wszystkim na identyfikacji i realizacji długookresowych działań dotyczących kształtowania wzajemnych relacji między aktywami przedsiębiorstwa a źródłami ich pochodzenia. Odzwierciedla ona w głównej mierze procesy kształtujące zmianę wartości aktywów trwałych i jednocześnie łączące się ze zmianą warto-

* Dr, adiunkt na Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.

¹ Kapitał zasobowy stanowi, wykazaną w sprawozdaniach finansowych danego podmiotu, część kapitału własnego niebędącą kapitałem zakładowym przedsiębiorstwa. Zgodnie z klasyfikacją bilansową można wyróżnić następujące składniki kapitału zasobowego: kapitał zapasowy, kapitał z aktualizacji wyceny, pozostałe kapitały rezerwowe oraz kapitał samofinansowania rozumiany jako suma zysku (straty) z lat ubiegłych i wyniku finansowego netto roku obrotowego. Por. J. Duraj, *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2000, s. 183; M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz, *Rachunkowość finansowa*, część 1, Difin, Warszawa 1996, s. 457.

ści składników kapitału zasobowego. Przesłanką do wyróżnienia tego rodzaju strategii jest związek przyczynowo-skutkowy między aktywami trwałymi a kapitałami własnymi.

Do podstawowych elementów tej strategii można zaliczyć politykę amortyzacyjną prowadzoną w przedsiębiorstwie oraz procesy inwestycyjne. Odpisy amortyzacyjne z jednej strony, obrazując stopień ekonomicznego zużycia danego składnika aktywów trwałych, wpływają pośrednio na zmniejszenie kapitału zasobowego, a z drugiej – przyczyniają się do wzrostu możliwości reprodukcyjnych aktywów trwałych.

2. ISTOTA ODPISÓW AMORTYZACYJNYCH

W literaturze przedmiotu amortyzacja definiowana jest głównie jako²:

1) kategoria ekonomiczna uogólniająca właściwości środków trwałych, tj. przechodzenie wartości tych środków ze sfery produkcji do sfery podziału i obiegu;

2) operacja rachunkowa, która służy rozłożeniu poniesionego wydatku na liczne okresy;

3) rozłożenie kosztów materialnych na czas ich użytkowania;

4) stopniowe przenoszenie w procesie produkcji wartości środków trwałych na nowe produkty wytworzone za pomocą tych środków (wyrazem zmniejszania się wartości środków trwałych jest dokonywanie odpisów amortyzacyjnych);

5) źródło finansowania odnowy zużytych składników majątku trwałego.

Powołując się na art. 32 ustawy o rachunkowości, można wskazać, iż odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe³ dokonywane są drogą systematycznego, planowego rozłożenia wartości początkowej środka trwałego na ustalony okres amortyzacji. Przepis ten wskazuje na obowiązek ustalenia okresu lub stawki i metody amortyzacji na dzień przyjęcia środka trwałego do użytkowania. Ponadto jednostka gospodarcza została zobligowana do okresowej weryfikacji poprawności stosowanych okresów i stawek amortyzacji środków trwałych oraz do zastosowania w razie potrzeby odpowiedniej korekty odpisów amortyzacyj-

² J. Iwin-Garżyńska, *Kapitał amortyzacyjny w zarządzaniu finansami*, PWE, Warszawa 2005, s. 15–19; *Leksykon finansów*, J. Głuchowski (red.), PWE, Warszawa 2001, s. 18; P. Eichhorn, T. Thiemeyer, *Finanzierung öffentlichen Unternehmen*, Verlagsgesellschaft Nomos, Baden-Baden 1979, s. 173.

³ Zarówno pojęcie „umorzenie”, jak i pojęcie „amortyzacja” odnoszą się do odpisów z tytułu zużycia środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. Niemniej jednak umorzenie stanowi kategorię ewidencyjną, a amortyzacja – kategorię kosztową. Umorzenie jest wyrazem zmniejszenia wartości aktywów trwałych wskutek ich fizycznego i ekonomicznego zużycia od momentu przyjęcia do używania do chwili obecnej, natomiast amortyzacja odzwierciedla zużycie w pewnym okresie i jest kosztowym wyrazem umorzenia. – Por. A. Welsyng-Zielony, *Amortyzacja w praktyce*, Wydawnictwo INFOR, Warszawa 2003, s. 8.

nych w następnych latach obrotowych⁴. Ta okresowa weryfikacja jest związana z koniecznością dopasowania kwoty odpisu amortyzacyjnego do aktualnej wartości początkowej składnika aktywów trwałych. Kwota miesięcznego odpisu amortyzacyjnego musi wynikać z wartości początkowej danego środka trwałego, a wartość ta może ulec zmianie w trakcie użytkowania m. in. przez ulepszenie danego składnika polegające na jego przebudowie, rozbudowie, modernizacji lub rekonstrukcji. Należy ponadto podkreślić, że zmiana wartości początkowej składnika aktywów trwałych nie może jednak wpływać na obraną metodę amortyzacji, przez którą należy rozumieć sposób ustalenia okresowej kwoty odpisu.

Ustawa o rachunkowości nie zawiera szczegółowych informacji w zakresie stawek i metod amortyzacji, pozostawiając prawo doboru rozwiązań najbardziej odpowiednich do warunków i specyfiki działalności danego podmiotu⁵. M. Pałka zaznacza jednocześnie, że szczegółowe regulacje tej kwestii zawarte są w przepisach podatkowych⁶ określających zarówno metody dokonywania odpisów amortyzacyjnych, jak i stawki amortyzacyjne dla poszczególnych grup środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, a także warunki, od których spełnienia uzależnione jest prawo do podwyższania lub obniżania stawek amortyzacyjnych, aby dokonane odpisy mogły zostać uznane za koszty uzyskania przychodów.

A. Welsyng-Zielony również podkreśla, iż ustawa o rachunkowości nie definiuje pojęcia „metoda amortyzacji”, ani też nie nakazuje stosowania określonej metody dla poszczególnych rodzajów i grup środków trwałych⁷. Jednostki gospodarcze mają zatem możliwość wyboru odpowiedniej metody amortyzacji⁸ będącej równoważnością ubytku środka trwałego, a także zgodnej z przyjętą i realizowaną strategią kreowania wyniku finansowego netto. Przy wyborze metody amortyzacji można przeto oprzeć się również na regulacjach zawartych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR)⁹.

⁴ Por. art. 32 § 1 i 3 ustawy o rachunkowości z 29 września 1994 r. Tekst ujednolicony 17 czerwca 2002, DzU 2002, nr 76, poz. 694.

⁵ M. Pałka, *Zakładowy plan kont 2004 z komentarzem dla jednostek prowadzących działalność gospodarczą*, Wydawnictwo EKSPERT, Wrocław 2004, s. 66.

⁶ Spółki akcyjne dokonują odpisów amortyzacyjnych od środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych dla zmniejszenia dochodu do opodatkowania, zgodnie z zasadami i metodami uregulowanymi przepisami ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Zgodnie z art. 16h ust. 2 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (CIT) istnieje prawo wyboru jednej z metod amortyzacji określonych w art. 16i-k z uwzględnieniem „Rocznego wykazu stawek amortyzacyjnych” stanowiącego „Załącznik nr 1” do tejże ustawy. (*Ustawa z dn. 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych*, DzU 2000, nr 54, poz. 654 – tekst jednolity z późn. zm.).

⁷ A. Welsyng-Zielony, *op. cit.*, s. 33.

⁸ Wyjątkiem od tej zasady jest amortyzacja wartości firmy, w odniesieniu do której ustawa nakazuje dokonywanie odpisów amortyzacyjnych obliczonych metodą liniową – por: art. 44b ust. 10 ustawy o rachunkowości.

⁹ A. Welsyng-Zielony, *op. cit.*, s. 33.

MSR nr 16 w pkt 60–62 wskazuje, iż zastosowana metoda amortyzacji odzwierciedla tryb „konsumowania” przez jednostkę gospodarczą korzyści ekonomicznych ze składnika aktywów. Standardy te zezwalają na stosowanie różnych metod amortyzacji w celu rozłożenia wartości podlegającej amortyzacji na przestrzeni okresu użytkowania danego składnika aktywów¹⁰. Wybór konkretnej metody w stosunku do danego składnika aktywów uzależniony jest od oczekiwanego trybu uzyskiwania korzyści ekonomicznych. Metodę taką stosuje się konsekwentnie w kolejnych okresach, chyba że zaistniała zmiana w oczekiwanym trybie uzyskiwania korzyści ekonomicznych z tego składnika aktywów.

Wśród metod amortyzacji wymienionych w niniejszym standardzie wskazuje się na: metodę liniową, metodę degresywną oraz metodę opartą na liczbie wytworzonych produktów. Metoda liniowa opiera się na przyjęciu umownego założenia, że środki trwale zużywają się jednakowo w każdej jednostce czasu, bez względu na ich aktualne wykorzystanie w procesie produkcji i wymiany. T. Kiziukiewicz podkreśla, iż bieżąca wartość zużycia w dowolnym okresie jest wartością stałą, a zatem koszty działalności jednostki są obciążane równomiernie przez cały okres użytkowania danego składnika aktywów trwałych¹¹. Jednakże metoda ta nie powinna być stosowana w odniesieniu do aktywów zużywających się nierównomiernie i podatnych na tzw. starzenie się technologiczne.

Metoda degresywna jest metodą amortyzacji przyspieszonej, a okres amortyzacji jest krótszy od czasu amortyzacji obiektu w przypadku stosowania metody liniowej¹². Amortyzacja degresywna polega na przyjmowaniu corocznie tej samej procentowej stopy amortyzacji, lecz odnoszącej się do wartości bieżącej danego składnika aktywów¹³. Skutkiem takich odpisów jest zwiększone oddziaływanie amortyzacji na wynik finansowy w początkowych okresach niż w końcowym okresie użytkowania składnika aktywów. Konsekwencją tego jest zwiększenie wyniku finansowego w końcowym okresie stosowania odpisów amortyzacyjnych¹⁴. Jednakże skutkiem zastosowania tej metody amortyzacji jest również sukcesywne zmniejszanie wartości operacyjnych przepływów pieniężnych netto wraz z okresem użytkowania składnika aktywów trwałych.

Trzecia metoda amortyzacji przewidziana w MSR oparta jest na liczbie wytworzonych produktów i opiera się na ustaleniu odpisu amortyzacyjnego na podstawie oczekiwanego wykorzystania składnika aktywów lub wielkości produkcji. Metoda ta może zostać także nazwana metodą naturalną uzależniającą wysokość stawek amortyzacyjnych od pracy wykonywanej w danym okresie przez

¹⁰ Pkt. 60–62 Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 16, DzUrz UE, 31.12.2004, nr L 394.

¹¹ *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, T. Kiziukiewicz (red.), Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003, s. 227–228.

¹² J. Iwin-Garzyńska, *op. cit.*, s. 99.

¹³ J. Duraj, *op. cit.*, s. 482.

¹⁴ *Komentarz do ustawy...*, s. 228.

środek trwały, czego skutkiem jest zmienność stawek amortyzacyjnych w tym czasie¹⁵.

Przedsiębiorstwa przy ustaleniu metod okresów amortyzacji lub stawek amortyzacyjnych od środków przekazanych do użytkowania powinny w pierwszej kolejności brać pod uwagę rozwiązania zawarte w przepisach podatkowych, chyba że występują inne szczególne warunki wpływające na okres ekonomicznej użyteczności przekazanych do użytkowania amortyzowanych składników aktywów trwałych¹⁶. Przeciwny pogląd wyraża J. Iwin-Garzyńska, stwierdzając, iż sprowadzenie tej kategorii ekonomicznej jedynie do zagadnienia amortyzacji podatkowej, przez którą należy rozumieć odpisy dokonywane od wartości początkowej środków trwałych w granicach wyznaczonych normami prawa podatkowego, prowadziłoby do zniekształcenia ekonomicznej treści amortyzacji¹⁷ wynikającej z ekonomicznej formy ruchu okrężnego i obrotu środków trwałych w procesie reprodukcji¹⁸. Pogląd ten wydaje się szczególnie zasadny w warunkach zarządzania zorientowanego na maksymalizację wartości rynkowej przedsiębiorstwa, w którym wartość zdyskontowanych przepływów pieniężnych z tytułu amortyzacji stanowić może w sposób istotny o wartości bieżącej wolnych przepływów pieniężnych.

Analizując związki zachodzące między wielkością odpisów amortyzacyjnych i faktycznym zużyciem składników aktywów trwałych a zyskiem netto, można wyróżnić trzy charakterystyczne sytuacje¹⁹:

- wartość odpisów amortyzacyjnych odpowiada rzeczywistemu zużyciu środków trwałych, a tym samym zysk brutto, płatności podatkowe, zysk netto oraz dywidendy są zgodne z rzeczywistą sytuacją finansową danego podmiotu,
- zwiększenie wartości odpisów amortyzacyjnych przy stałym poziomie zużycia składników aktywów trwałych przyczynia się do wykazania większej wartości kosztów amortyzacji od rzeczywistego zużycia, co prowadzi w konsekwencji do zmniejszenia podstawy opodatkowania, płatności podatkowych i zysku netto,
- zmniejszenie wartości odpisów amortyzacyjnych przy stałym poziomie zużycia składników aktywów trwałych powoduje zmniejszenie wartości kosztów amortyzacji w porównaniu z rzeczywistym zużyciem, skutkiem takich działań jest zarówno zwiększony zysk netto, jak i płatności podatkowe.

Strategiczna rola odpisów amortyzacyjnych polega przede wszystkim na tym, że obrazują one z jednej strony zmniejszenie wartości majątku przedsię-

¹⁵ Por.: A. Welsyng-Zielony, *op. cit.*, s. 34.

¹⁶ Por. M. Pałka, *op. cit.*, s. 67.

¹⁷ J. Iwin-Garzyńska zauważa jednocześnie, iż odpisy amortyzacyjne ustanowione na podstawie regulacji prawa bilansowego nie stanowią dla przedsiębiorstwa kosztu uzyskania przychodu w myśl ustawy o podatku dochodowym. Koszt taki stanowi jedynie amortyzacja podatkowa, która wpływa na obniżenie podstawy opodatkowania poprzez potrącenie, a tym samym na wysokość podatku dochodowego – por.: J. Iwin-Garzyńska, *op. cit.*, s. 28.

¹⁸ Por.: J. Iwin-Garzyńska, *op. cit.*, s. 26.

¹⁹ *Ibidem*, s. 23–26.

biorstwa, które przyczynia się jednocześnie do zmniejszenia wartości kapitału własnego poprzez negatywny wpływ na wynik finansowy netto, ale powoduje tym samym powstanie dodatkowej kwoty funduszu w przedsiębiorstwie.

3. CZYNNIKI ZWIĄZANE Z KAPITAŁEM ZAPASOWYM KSZTAŁTUJĄCE MAJĄTKOWĄ STRATEGIĘ GOSPODAROWANIA KAPITAŁEM ZASOBOWYM

Można wskazać na inne zmienne, poza systematycznymi odpisami amortyzacyjnymi, wpływające na wartość kapitału zasobowego przedsiębiorstwa, należące zarówno do długookresowych procesów zarządzania aktywami trwałymi, jak i do procesów bezpośrednio związanych z kształtowaniem własnych źródeł finansowania. Ich przykładem jest możliwość przeznaczenia składnika kapitału zasobowego, jakim jest kapitał zapasowy, na pokrycie wydatków niepowodujących zwiększenia aktywów spółki. Wydatkami tymi są m. in. koszty prac rozwojowych zakończone negatywnym wynikiem, koszty zaniechanej budowy środków trwałych oraz darowizny środków trwałych o charakterze infrastruktury technicznej przekazane na mocy czynności cywilnoprawnej (m. in. nieodpłatne przekazanie środków trwałych po zakończeniu ich budowy, np. sieci energetycznych dla energetyki)²⁰.

Prace rozwojowe mogą zakończyć się negatywnym wynikiem, jeżeli jednostka na etapie produkowania nowych wyrobów lub technologii nie jest w stanie zagwarantować, że po zakończeniu tych prac będzie podjęta produkcja nowych lub znacznie ulepszonych produktów powstałych w wyniku prowadzonych prac rozwojowych²¹. W takim przypadku nie można zakwalifikować tych prac do wartości niematerialnych i prawnych będących składnikiem aktywów trwałych danego podmiotu. Koszty ponoszonych, a niezakończonych prac rozwojowych traktowane są jako składnik aktywów przedsiębiorstwa, ale należący do krótkoterminowych rozliczeń międzyokresowych²². Jeżeli poniesione koszty na wykonane prace rozwojowe nie dały zamierzonego efektu, następuje ich odpisanie w pozostałe koszty operacyjne. Operacja ta spowoduje zmniejszenie wartości aktywów.

Podjęcie decyzji o zaniechaniu budowy środków trwałych uzasadnione jest zazwyczaj utratą wartości tych środków przejawiającą się zaistnieniem dużego prawdopodobieństwa, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości przewidywanych korzyści ekonomicznych. Decyzja taka poprzedzona jest oceną przydatności wycofywanego z użytkowania środka trwałego pod względem ewentualnych korzyści, jakie mógłby on przynieść

²⁰ Por.: M. Pałka, *op. cit.*, s. 38, 101, 108 i 570.

²¹ *Ibidem*, s. 423.

²² S. Koc, T. Waślicki, *Zakładowy plan kont dla spółek prawa handlowego*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004, s. 362 i nast.

w razie zmiany jego przeznaczenia. Proces ten określany jest także jako nieplanowana, nieprzewidywalna utrata wartości aktywów²³.

W obowiązującym ustawodawstwie²⁴, a także w literaturze przedmiotu²⁵ panuje zgodność, że zarówno koszty prac rozwojowych, które nie dały zamierzonego efektu, jak i koszty zaniechanej budowy środków trwałych, mogą zostać odpisane w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych²⁶. Jednakże mając na uwadze swobodę walnego zgromadzenia w użyciu kapitału zapasowego (w części przekraczającej 33% wartości kapitału zapasowego) można wskazać, iż omówione operacje dotyczące zmiany wartości aktywów mogą mieć swoje odzwierciedlenie bezpośrednio w zmniejszeniu wartości tegoż kapitału.

Pogląd taki wyrażają również S. Koc i T. Waślicki, którzy podkreślają, że nieplanowana utrata wartości aktywów zostaje odzwierciedlona za pomocą odpisów aktualizujących *in minus* wartość majątku w korespondencji z pozostałymi kosztami operacyjnymi, kosztami finansowymi lub kapitałami²⁷. Należy przy tym zauważyć, iż odpisanie tych wydatków od wartości kapitału zapasowego nie wpłynie ujemnie na wynik finansowy netto, ponieważ nie zostanie on zmniejszony o kwoty, które zaliczone byłyby w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych.

4. KAPITAŁ Z AKTUALIZACJI WYCENY A MAJĄTKOWA STRATEGIA GOSPODAROWANIA KAPITAŁEM ZASOBOWYM

Kapitał z aktualizacji wyceny jest wykorzystywany do ujmowania skutków okresowego przeszacowywania wartości środków trwałych i inwestycji długoterminowych, a także dokonywania rozliczeń księgowych nieujmowanych w rachunku zysków i strat²⁸. Tworzenie tegoż kapitału ma charakter obligatoryjny i wynika z zasad określonych przede wszystkim przez ustawę o rachunkowo-

²³ *Ibidem*, s. 504.

²⁴ Por. art. 32 ust. 4 ustawy o rachunkowości.

²⁵ M. D. Dobrucka, A. Berczyńska, *Wynik finansowy. Ujęcie podatkowe i bilansowe a zmiany w rachunkowości od 2002 roku*, Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2002, s. 40; S. Koc, T. Waślicki, *op. cit.*, s. 362 i 505; M. Pałka, *op. cit.*, s. 100 i nast. oraz 423.

²⁶ Z podatkowego punktu widzenia należy podkreślić odmienną naturę kosztów prac rozwojowych zakończonych negatywnym wynikiem od kosztów zaniechanej budowy środków trwałych. Pierwsze z nich zalicza się do kosztów uzyskania przychodów w roku podatkowym, w którym zostały zakończone, natomiast koszty zaniechanej budowy środków trwałych nie mogą wpływać na zmniejszenie dochodu podlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym – por. art. 16 ust. 1 pkt 1b i art. 15 ust. 4a *Ustawy z dn. 15 lutego 1992 r. ...*

²⁷ S. Koc, T. Waślicki, *op. cit.*, s. 504.

²⁸ H. Buk, *Poziom i struktura kapitałów własnych według regulacji rachunkowości*, [w:] *Przedsiębiorstwo na rynku kapitałowym*, J. Duraj (red.), Wydawnictwo ABSOLWENT, Łódź 2003, s. 210.

ści. Ustawa ta wskazuje, iż na podstawie odrębnych przepisów²⁹ wartość początkowa środków trwałych, a także odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, dokonane dotychczas od środków trwałych, mogą ulegać aktualizacji wyceny³⁰. J. Duraj zauważa, iż w celu aktualizacji wartości środków trwałych przeprowadzane jest ich przeszacowanie polegające na zmianie wartości pierwotnej dla doprowadzenia wartości środków do ceny rynkowej³¹.

Wynik aktualizacji wartości początkowej środków trwałych w spółkach prawa handlowego wprowadza się do ewidencji księgowej pod datą jej przeprowadzenia, w korespondencji z kontem „Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny”. Na koncie tym księgowane są zarówno zwiększenia z tytułu aktualizacji wartości początkowej środków trwałych, jak i ich umorzenia na dzień aktualizacji³². Różnica powstała na skutek aktualizacji pozostaje na tym koncie tak długo, jak długo używany jest środek trwały, z którego aktualizacją jest ona związana. W przypadku zbycia lub likwidacji danego środka trwałego następuje zmniejszenie wartości kapitału z aktualizacji wyceny o różnicę powstałą w wyniku przeszacowania wartości. Różnica ta, będąca wartością przyrostu z tytułu aktualizacji wyceny, przypadająca na środki trwałe sprzedane lub zlikwidowane, zwiększa kapitał zapasowy przedsiębiorstwa³³.

Wartość kapitału z aktualizacji wyceny może ulegać zmniejszeniu także, gdy w danym podmiocie za zasadne zostanie uznane obniżenie wartości przeszacowanego wcześniej środka trwałego, np. z powodu jego trwałej utraty zdolności do generowania korzyści ekonomicznych³⁴. Przez utratę zdolności można rozumieć nie tylko likwidację danego aktywów trwałego, ale także zmianę technologii produkcji lub wycofanie z używania. Rozpatrując możliwości wystąpienia trwałej utraty wartości środków trwałych, należy w generalnym ujęciu wziąć pod uwagę zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne wpływające na tę sytuację³⁵.

Do czynników zewnętrznych można zaliczyć m. in. nieoczekiwany spadek wartości rynkowej środka trwałego, wyższe niż dotychczasowe odpisy amortyzacyjne, a także zmiany w otoczeniu jednostki mające znaczący i niekorzystny na nią wpływ. Natomiast do zasadniczych czynników wewnętrznych powodujących trwałą utratę wartości środka trwałego należą: utrata przydatności z punktu

²⁹ Przez odrębne przepisy należy rozumieć przeszacowanie urzędowe, które po raz ostatni miało miejsce 1 stycznia 1995 r., jego podstawę stanowiło *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 20 stycznia 1995 r. w sprawie amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, a także aktualizacji wyceny środków trwałych*, (DzU 1995, nr 7, poz. 34 z późn. zm.).

³⁰ Por. art. 31 ust. 3 ustawy o rachunkowości.

³¹ J. Duraj, *op. cit.*, s. 479.

³² *Ibidem*, s. 31 i 572.

³³ Por. art. 31 ust. 4 ustawy o rachunkowości.

³⁴ A. Karmańska, E. Walińska, *Środki trwałe w prawie bilansowym i podatkowym*, Wydawnictwo AD MRAĞOWSKI, Warszawa 2003, s. 22.

³⁵ A. Rosińska, M. Rytwińska, *Aktualizacja wartości środków trwałych*, „Serwis FK” 02.08.2003, nr 31(433), s. 103 i nast.

widzenia potrzeb gospodarczych jednostki (pomimo jego fizycznej sprawności), trwale fizyczne uszkodzenie, przewidywane zaprzestanie używania w wyniku planów zaniechania działalności lub jej restrukturyzacji oraz w przypadku planów zbycia danego środka możliwość uzyskania ceny sprzedaży niższej od jego wartości księgowej netto.

Aktualizacja wartości początkowej i jej powiązanie z kapitałem z aktualizacji wyceny dotyczy przede wszystkim aktywów zaliczonych w bilansie do środków trwałych, a jej zasady i terminy określają każdorazowo odrębne przepisy. Nie można natomiast dokonywać takiej aktualizacji oraz odnosić jej wyników na kapitał z aktualizacji wyceny dla wartości niematerialnych i prawnych, należności długoterminowych oraz długoterminowych rozliczeń międzyokresowych³⁶.

Przepisy ustawy o rachunkowości dopuszczają natomiast możliwość takich przeszacowań dla inwestycji zaliczonych do aktywów trwałych. Przeszacowanie to i korespondencja z kapitałem z aktualizacji wyceny mogą obejmować następujące składniki inwestycji długoterminowych: nieruchomości, wartości niematerialne i prawne, długoterminowe aktywa finansowe oraz inne inwestycje długoterminowe, przy czym odpisów aktualizujących inwestycje długoterminowe dokonuje się nie później niż na koniec okresu sprawozdawczego.

Kolejnymi czynnikami mogącymi determinować wartość kapitału z aktualizacji wyceny są wyemitowane instrumenty finansowe³⁷. Ustawa o rachunkowości definiuje instrument finansowy jako kontrakt powodujący powstanie aktywów finansowych u jednej ze stron i zobowiązania finansowego u drugiej, albo instrumentu kapitałowego u drugiej ze stron. Z zawartego kontraktu między dwiema lub więcej stronami powinny wynikać skutki gospodarcze, bez względu na to, czy wykonanie praw lub zobowiązań płynących z kontraktu ma charakter bezwarunkowy, czy też warunkowy³⁸. G. K. Świdorska i W. Więclaw zauważają, iż funkcjonowanie instrumentów finansowych polega na tworzeniu aktywów finansowych i zobowiązań finansowych lub instrumentów kapitałowych w różnych podmiotach³⁹.

Powyższa definicja wskazuje, iż składnikami instrumentu finansowego są: aktywa finansowe, instrumenty kapitałowe oraz zobowiązania finansowe⁴⁰.

³⁶ Por. art. 31–33 ustawy o rachunkowości.

³⁷ Szerzej na ten temat zob.: A. Bachorz, W. Gos, *Rachunkowość instrumentów finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2003 oraz J. Godlewska, *Instrumenty finansowe*, [w:] S. Koc, T. Fołta, J. Godlewska, *Bilans 2003*, Wydawnictwo INFOR, Warszawa 2003, s. 281 i nast.

³⁸ Por. art. 3, ust. 1, pkt 23 ustawy o rachunkowości.

³⁹ *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, G. K. Świdorska (red.), Difin, Warszawa 2003, s. 6–3.

⁴⁰ Zgodnie z art. 3, ust. 1, pkt. 24–27 ustawy o rachunkowości definicje niniejszych terminów są następujące:

– aktywa finansowe to aktywa pieniężne, instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach;

Wprowadzone do ksiąg rachunkowych instrumenty finansowe podlegają aktualizacji wyceny. Ogólne zasady podporządkowania sposobu ujęcia przeszacowania wartości wyemitowanych lub wystawionych instrumentów finansowych zostały ujęte w art. 35a ustawy o rachunkowości. Ustęp 2 tegoż artykułu wskazuje, iż różnice z przeszacowania wartości instrumentu finansowego, a także osiągnięte przychody lub poniesione koszty stosownie do kwalifikacji instrumentu finansowego wpływają odpowiednio na wynik finansowy lub na kapitał z aktualizacji wyceny.

Wskazane możliwości gospodarowania kapitałem z aktualizacji wyceny odzwierciedlają zmiany wartości aktywów trwałych danego podmiotu. Pozyskiwanie, gromadzenie i wykorzystywanie tego składnika kapitału zasobowego wynika w głównej mierze ze strategii o majątkowym charakterze gospodarowania kapitałem zasobowym. Przeobrażenia dokonywane w aktywach trwałych są czynnikiem determinującym zwiększenia i zmniejszenia kapitału z aktualizacji wyceny. A przeto zmiana wartości tego kapitału prawie zawsze wiąże się ze zmianą sumy majątku przedsiębiorstwa.

5. WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH NAD ROLĄ AMORTYZACJI W KSZTAŁTOWANIU MAJĄTKOWEJ STRATEGII GOSPODAROWANIA KAPITAŁEM ZASOBOWYM PRZEDSIĘBIORSTWA

Istota postawionej hipotezy badawczej wynika przede wszystkim z konieczności analizy roli i znaczenia odpisów amortyzacyjnych jako składnika majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa. Wartość odpisów amortyzacyjnych nie jest uwidoczniona bezpośrednio w wartości kapitału zasobowego danego podmiotu. Niemniej jednak przez zaliczenie odpisów amortyzacyjnych w koszty działalności operacyjnej danego podmiotu pomniejszana jest wartość wyniku finansowego netto. A zatem należy przyjąć, iż kapitał zasobowy miałby większą wartość, gdyby nie ujemny wpływ odpisów amortyzacyjnych, z którymi jednak nie wiąże się wydatek finansowy obciążający dany podmiot.

Mimo braku bezpośredniego odzwierciedlenia wartości odpisów amortyzacyjnych w wartości kapitału zasobowego, można wskazać, iż odpisy te są istotnym składnikiem związanym z realizacją majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym danego podmiotu. Ponadto należy podkreślić zasadniczą cechę wspólną i zasadniczą różnicę zachodzącą między odpisami amortyzacyjnymi a odpisami z kapitału z aktualizacji wyceny zwiększającymi kapitał zapasowy.

– instrumenty kapitałowe to kontrakty, z których wynika prawo do majątku jednostki, pozostałego po zaspokojeniu lub zabezpieczeniu wszystkich wierzycieli, a także zobowiązania się jednostki do wyemitowania lub dostarczenia własnych instrumentów kapitałowych, a w szczególności udziałów, opcji na akcje własne lub warrantów;

– zobowiązania finansowe to zobowiązania jednostki do wydania aktywów finansowych albo do wymiany instrumentu finansowego z inną jednostką na niekorzystnych warunkach.

Te podstawowe składniki realizacji majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym obrazują zmianę wartości aktywów trwałych. Niemniej jednak w przypadku odpisów amortyzacyjnych zmiana ta dotyczy majątku wykorzystywanego w procesach gospodarczych, którego wartość odpowiada fizycznemu zużyciu, a odpisy amortyzacyjne stanowią ekonomiczny obraz tego zużycia. Natomiast odpisy z kapitału z aktualizacji wyceny zwiększające kapitał zapasowy dotyczą uprzednio zaktualizowanych składników aktywów trwałych, które zostały sprzedane lub zlikwidowane.

Badaniami empirycznymi zostały objęte spółki akcyjne notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w latach 2002–2007 i niesporządzające za ten okres skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Na wybór okresu badawczego istotny wpływ miały zmiany w ustawie o rachunkowości, które weszły w życie z dniem 01.01.2002 r., natomiast ograniczenie się w badanej próbie do spółek nie zobligowanych do sporządzania sprawozdań skonsolidowanych wynika z odstąpienia od analizy zależności zachodzących między jednostkami wchodzącymi w skład grupy kapitałowej.

Przedstawione w tab. 1 wartości udziału odpisów amortyzacyjnych w kapitale pozyskanym w wyniku realizacji majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa pozwalają dostrzec, iż istnieje bardzo duży udział odpisów amortyzacyjnych w wartości kapitału pozyskanego w wyniku realizacji majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym.

Odpisy amortyzacyjne są zasadniczym czynnikiem wpływającym na charakter tej strategii. W bardzo wielu przypadkach wartość tego miernika badającego udział odpisów amortyzacyjnych w kapitale pozyskanym w wyniku realizacji strategii majątkowej wyniosła 100%, a w zdecydowanej większości podmiotów udział tych odpisów jest ponad 90-procentowy. Dotychczasowa analiza wykazała bardzo istotną rolę odpisów amortyzacyjnych w kształtowaniu wielkości kapitału pozyskanego w wyniku realizacji majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym.

Uwolnienie kapitału z aktualizacji wyceny w wyniku sprzedaży lub likwidacji składników aktywów trwałych danego podmiotu, skutkujące zwiększeniem kapitału zapasowego, należy do istotnych czynników związanych z realizacją majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa. Badania nad udziałem odpisów z kapitału z aktualizacji wyceny w kapitale pozyskanym w wyniku zmian wartości aktywów trwałych pozwalają dostrzec (zob. tab. 2), że odpisy z kapitału z aktualizacji wyceny nie należą do najistotniejszych czynników wpływających na pozyskanie kapitału w wyniku realizacji strategii majątkowej gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa. W większości badanych podmiotów udział tych odpisów nie przekroczył 10% wartości kapitału uzyskanego poprzez realizację tych strategii, natomiast we wszystkich podmiotach w latach 2002–2005 nie przekroczył wartości 30%. Jedynie w spółce Instal Lublin w dwóch ostatnich latach badanego okresu udział odpisów z kapita-

łu z aktualizacji wyceny przekroczył poziom 80% wartości pozyskanych w wyniku realizacji majątkowych strategii gospodarowania kapitałem zasobowym.

Tabela 1

Procentowy udział odpisów amortyzacyjnych w kapitale zasobowym pozyskanym w wyniku realizacji strategii majątkowej w latach 2002–2007

Nazwa spółki	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Będzin	90,75	84,56	98,38	99,95	99,58	99,72
Dębica	98,45	97,87	99,98	100	100	100
Ekobrob	100	100	100	100	–	–
Energoaparatura	59,07	71,24	75,59	95,75	99,65	90,12
Energopol	95,60	77,97	44,00	97,15	96,94	99,43
Hoga.pl	100	100	100	100	–	–
Hydrobudowa	94,89	88,20	15,60	14,03	–	–
Instal Lublin	89,48	99,84	92,35	100	13,53	17,72
Interia.pl	100	100	100	100	100	–
Jelfa	91,31	97,38	98,98	80,48	–	–
Jutrzenka	99,61	96,85	99,90	88,94	100	–
Kompap	91,85	100	90,58	100	100	100
Kruszwica	100	100	100	100	–	–
LZPS Protektor	98,11	100	99,44	79,42	100	–
Masters	100	100	92,55	100	81,18	–
Milmet	96,98	93,03	85,41	97,64	–	–
Mostostal Płock	96,68	63,49	61,22	52,45	43,09	78,25
Permedia	100	94,50	97	99,30	100	100
Pollena Ewa	99,88	99,94	100	98,99	99,51	97,86
Polna	86,84	98,95	97,97	60,68	99,84	100
Ponar	99,94	99,93	100	99,90	98,43	–
Próchnik	88,24	98,77	99,56	100	98,81	100
Remak	99,38	96,98	99,73	85,65	99,66	99,67
Sanwil	99,89	99,94	83,04	99,90	–	–
Simple	100	100	100	100	–	–
Tim	99,83	100	100	100	100	100
Wawel	96,57	97,54	98,56	99,70	73,11	99,79
Wilbo	99,97	99,95	99,94	99,91	100	99,93

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Notoria Serwis. Wyniki finansowe spółek giełdowych*, www.notoria.com.pl.

Tabela 2

Procentowy udział odpisów z kapitału z aktualizacji wyceny w kapitale zasobowym pozyskanym w wyniku realizacji strategii majątkowej w latach 2002–2007

Nazwa spółki	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Będzin	7,43	0,36	0,63	0,04	0,41	0,27
Dębica	1,54	2,12	0	0	0	0
Ekobrob	0	0	0	0	–	–
Energoaparatura	19,05	28,75	24,40	4,24	0,34	9,87
Energopol	4,39	19,90	0	1,44	3,05	0,56
Hoga.pl	0	0	0	0	–	–
Hydrobudowa	2,04	0	0,95	0,70	–	–
Instal Lublin	10,51	0,15	7,64	0	86,46	82,27
Interia.pl	0	0	0	0	0	–
Jelfa	3,73	2,61	1,01	2,19	–	–
Jutrzenka	0,38	3,14	0,08	11,05	0	–
Kompap	0	0	9,41	0	0	0
Kruszwica	0	0	0	0	–	–
LZPS Protektor	1,88	0	0,55	20,57	0	–
Masters	0	0	0	0	18,81	–
Milmet	3,01	6,96	14,58	2,35	–	–
Mostostal Płock	3,31	1,30	6,83	3,08	56,90	21,74
Permedia	0	5,49	3,00	0,69	0	0
Pollena Ewa	0,11	0,05	0	1,00	0,48	2,13
Polna	13,15	1,04	2,02	0,34	0,15	0
Ponar	0,05	0,06	0	0,09	1,56	–
Próchnik	11,75	1,22	0,43	0	1,18	0
Remak	0,11	0	0,26	0,22	0,33	0,32
Sanwil	0,10	0,05	2,96	0,09	–	–
Simple	0	0	0	0	–	–
Tim	0,16	0	0	0	0	0
Wawel	3,42	2,45	1,43	0,29	26,88	0,20
Wilbo	0,02	0,04	0,05	0,08	0	0,06

Źródło: jak do tab. 1.

Do czynników, które można przyporządkować majątkowej strategii gospodarowania kapitałem zasobowym przedsiębiorstwa, należy zaliczyć prace rozwojowe, których wartość odzwierciedlana jest w krótkoterminowych rozlicze-

niach międzyokresowych. W przypadku zakończenia tych prac negatywnym wynikiem, są one najczęściej odnoszone do pozostałych kosztów operacyjnych, ale mogą także zostać uwzględnione w zmniejszeniach kapitału zapasowego.

W badanych przedsiębiorstwach nie odnotowano operacji gospodarczych związanych ze zmianą wartości niezakończonych prac rozwojowych. Wpływ na tworzenie i przeznaczanie składników kapitału zasobowego w aspekcie realizacji majątkowej strategii gospodarowania składnikami tego kapitału miały także zdarzenia gospodarcze o charakterze incydentalnym, które występowały sporadycznie i nie miały znaczącego wpływu na kwotę zwiększeń i zmniejszeń wartości kapitału zasobowego. Dla przykładu można wskazać spółki Będzin i Energoaparatura, które ujmowały podatek odroczony w aktywach. Należy zatem uznać, iż majątkowa strategia gospodarowania kapitałem zasobowym odzwierciedla w głównej mierze zmiany wartości aktywów trwałych, które uwidocznione są w kapitale z aktualizacji wyceny i w odpisach amortyzacyjnych.

6. ZAKOŃCZENIE

Majątkowa strategia gospodarowania kapitałem zasobowym odzwierciedla przede wszystkim zmiany wartości aktywów trwałych przedsiębiorstwa. Zmiany te są uwidocznione w pasywach danego podmiotu zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni. W większości przypadków bezpośrednią metodą oceny zmian wartości aktywów trwałych jest wzrost lub spadek wartości kapitału z aktualizacji wyceny w wyniku przeszacowania wartości składników aktywów trwałych, a także w wyniku operacji związanych ze sprzedażą lub likwidacją uprzednio zaktualizowanych środków trwałych, skutkujących wewnętrzną restrukturyzacją kapitału zasobowego polegającą na przeniesieniu odpowiednich kwot do kapitału zapasowego. Należy jednocześnie zauważyć, że wartość kapitału z aktualizacji wyceny prawie w całości kształtowana jest przez operacje związane ze strategią o charakterze majątkowym.

Pośredni sposób uwidocznienia w pasywach bilansu zmian wartości kapitału zasobowego w wyniku realizacji strategii o charakterze majątkowym związany jest przede wszystkim z odpisami amortyzacyjnymi. Odpisy te, obrazując zmniejszenie wartości początkowej aktywów trwałych jako składnika kosztów operacyjnych wpływają negatywnie na zmniejszenie wartości wyniku finansowego netto, a tym samym na zmniejszenie wartości kapitału zasobowego. Jako koszt niepieniężny przyczyniają się do „uwolnienia” odpowiadającej im wartości kapitału.

Marlena Grabowska

**ROLE OF THE DEPRECIATION IN SHAPING THE PROPERTY STRATEGY
OF MANAGING RESOURCES CAPITAL OF THE ENTERPRISES**

Analysis of the depreciation allowances' role in shaping the property strategy of managing resources capital of the enterprises is a fundamental purpose of this paper. Property strategy of managing resources capital reflects in the main measure the processes of shaping the change of the fixed asset value and at the same time combining with the change of elements of resources capital value. Nature of this strategy consists above all in the realization of long-term managing of fixed assets of the enterprise, orientated to the resources capital value. To its basic elements it is possible to count the depreciation politics carry on in the enterprise and investment processes. In this study a research hypothesis, that depreciation allowances play a fundamental role in shaping the property strategy of managing resources capital, was put. Carried out empirical analysis showed, that the value of the measure, examining the share of depreciation allowances in capital received as a result of the realization the property strategy, in the straight majority of researched units amounted over the 90%. Depreciation allowances are a fundamental factor influencing on the shape and the size of the property strategy of managing resources capital of the enterprises.

Key words: depreciation, fixed asset, resource capital, equity.